

**СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК**

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. IX св. 3—4

БЕОГРАД 1958

ШАРАЦ ВОДА ЛАДНА

У Рјечнику В. Караџића налази се реч *шарац* са три значења: 1) шарен коњ (Марка Краљевића), 2) грожђе „када почне заруђивати“ (cf. *шарак* и *шара* под 2) и 3) за воду — *И усїави Шарац воду ладну, | која тече кроз Сїамбола града*, уз објашњење „у пјесми некаква вода“. За прва два значења јасно је основно и друго мало померено значење према придеву „шарен“. Треће пак значење мора се издвојити као посебна реч, иако се по народној етимологији донекле осећа као везана за ову семантичку групу.

Да би се дошло до неког одређенијег резултата, корисно је поћи од фонетске анализе, да тим путем пређемо на семантичку дискусију. Од тога пута није био далеко Вук Караџић, јер он код речи *шара* даје два значења: 1) за пушку (шарану, гравирану) и 2) за *Шару Планину*, са објашњењем „Berg in Serbien“ а у загради „mons Scardus?“, са знаком питања, дакле сумњајући, мада му је слутња добра. Од *Scardona*—*Шкардџа* добили смо са метатезом *Скрадин*, са чувањем групе *skr*, што би био доказ у хронологији процеса према познијој појави уз палатализацију, у доба асимиловања Пеласто-Влаха (*Јубушки, кошуја*, што принципски одговара појави *Fiume < flumen, Fiorenza < Florentia*), у зони динарско-далматинских испасишта (cf. мој рад *Персијскиња и зоне балканистичких језичких процеса*, Јсл. фил. XXII). Јужно, у зони македонско-словенској и аромунској карактеристично је *sk' > šč'* према бугарско-дачком *sk > št* (cf. Sandfeld, *Linguistique balkanique*, 146). Међутим, ово запажање одговара синхроничном стању насталом после антропогеографских померања од XII до кр. XVIII века, јер је основна симбиоза типичних балканистичких процеса вршена у Епирској зони (cf. Skok, *Leksikologijske studije*, Rad 272), односно у нешто ширем обухвату (cf. Годиншњак САН L). Отуда и према алб. *š < s (šok', šok'eri)* имамо и *šk' < scl, ski (šk'ā; šk'ip|šküp, Šk'iptār*, дијал. *Šiptar-Šipnija*), а из *šk > š*

објашњиво је, с губљењем умекшаности, српско ξ (*Scard* = > **Šcard* > *S'ar(d)* > *Šar*). Друго објашњење, по форми која би одговарала баск. *gora* „младика, шума“ (фонетски *šora*), са слов. прелазом $\bar{o} > \bar{a}$, могло би се узети у обзир као ослонац уз прво објашњење (упор. *карлица*, *Karst*, *Origines Mediterraneae* са додатком *бајша*), које се заснива и на називу планине *Σκάρδον βρος* у Илирији (*Monte Argentato*, Liv. 43, 20; 44, 31, 4). Ова комбинација је утолико прихватљивија, што се несумњиво акустички а и семантички наслања на глагол *scarifio*, фиг. *scarificare dolorem*, по Плинију, „утишати бол бајањем“ (cf. *мајка-бајка*, *бајала му мајка*, као далеки одјек старе формуле у бајању).

Полазећи од појма лековитости, везаног за биљке истогa корена (*scordālin—scordion* гр. *σκάρδιον*, Плин.; Апул. *Herb.* 50, упор. л. *calamēndria*) наилазимо у грчкој митологији принцип лековитости вода посвећених нимфама и другим божанствима, чак и змајевима (тад је вода отрована, убиствена). У расправи о *сџанцу камену* као станишту душе и о њеном везивању да не би лутала (Гласник Етногр. института САН II—III, 611—661) наводим елеузиске светковине (извор *Καλλιχόρος*) и низ других примера. Арејев пак извор близу Тебе чувао је његов син — змај, а у српским народним приповеткама аждаја борави у водама. То су дакле услови да вода постане сеновита (упор. извор *Змајевац*, по наводу Др. Бор. Дробњаковића, СЕЗБ XXIV, 377), или с друге стране да буде сматрана исцелилачком, како показује народна песма *Саво и шурски цар*, по којој, уз друга чуда, — по сили молитве:

А и провре вода из камена,
Она провре испод манастира,

а у варијанти *Турски цар и Нико Паиријар*:

Протекоше воде шедрвани,
И протече шарац вода ладна.

Без обзира на то што народна песма везује „шарац воду ладну“ за веровање у снагу хришћанске молитве, ми ту имамо стари митолошки мотив лековитости воде, а ефекат је јачи ако је у вези са освећеним местом. Овако схваћен мотив оправдава дато објашњење речи *шарац*, која је тек касније обухваћена народном етимологијом, усмереном према придеву „шарен“.

Мил. Павловић